

Stationssamhälle 2.0

Förstudie med 5 småländska kommuner

Bild. Serneke och Semrén&Månsson

Innehållsförteckning

Innehåll

Sammanfattning.....	3
Bakgrund	4
Genomförande.....	5
Intervjuer om Samhällsbyggnad	5
Intervjuer om hållbarhet.....	6
Webbinarium 27 oktober.....	7
Fler samtal i kommunerna i november	9
Viktigaste resultat	14
Fortsättning.....	15

Sammanfattning.

Projekt Stationssamhälle 2.0 har målet att stödja och utveckla minst 5 småländska stationsområden i att i sin samhällsutveckling fokusera på delarna: Bygga/Bo, Lokala hållbarhetsplaner samt Mobilitet. Huvudperspektiv är Agenda 2030 och resurseffektivitet.

Metoden i denna förstudie har varit djupintervju av tjänstepersoner inom samhällsbyggnad och hållbarhet. Där efter ett gemensamt webinarium den 27e oktober genomförts samt att kommunerna själva har intervjuat några kollegor som arbetar i kommunen med dessa frågor. Det har levererat material till denna förstudierapport samt en grundläggande kännedom om förutsättningar och utmaningar idag i de deltagande kommunerna.

Resultatet är mycket av karaktären av en beskrivning av nuläget och olika behov som kommunerna beskrev i intervjuer och workshop. Lösningarna är något som vi siktar på att lösa och testa i ett huvudprojekt varför några rekommendationer inte lämnas i denna rapport.

Under hösten har en ansökan om huvudprojekt för Bygga/Bo och Lokala hållbarhetsplaner lämnats till Energimyndigheten och en annan för Mobilitet till Trafikverket.

Medverkande kommuner har varit:

Hultsfred, Emmaboda, Lessebo, Alvesta och Vaggeryd.

Bakgrund

IPCC rapporten augusti 2021 bekräftade tydligt att vi nu har bråttom att ställa om vårt samhälle. Agenda 2030-målen ger oss en struktur och delmål för detta arbete. Byggbranschen står för en av de största delarna av EU:s utsläpp av CO₂ på runt 20% vilket är mer än tex flyget och lastbilar tillsammans. Utsläpp av växthusgaser från bygg- och fastighetssektorn - Boverket.

Under många års dialog med kommuner har de beskrivit hur svårt det är för dem i både egen upphandling av byggnader och vid bygglov/marktilldelning att styra hållbarheten i byggprocessen men även hur den kan bli under driften. Flera kommuner söker här stöd och verktyg. De mindre kommunerna har dock inga nationella plattformar att hämta stöd hos.

Industrin har gjort enstaka pilotbyggnader för att visa att det går att bygga CO₂ snålt men det blir aldrig någon massproduktion och marknaden till idag har varit väldigt svag att efterfråga detta. One Tonne Life - Start Förändringshastigheten är dock låg i branschen.

Frågan övergripande som projektet vill kartlägga och ge verktyg för är hur kommuner och byggindustrin skall kunna skapa bostadsområden som är märkbart CO₂ snåla i bygg och drift jämfört med dagens genomsnittsbostad. Ett syskonprojekt tittar på mobiliteten i mindre stationssamhällen som de CO₂ snåla husen är byggda på som tillsammans skapar ett CO₂ snålt liv som krävs enligt IPCC rapporten 2021.

Förstudiens syfte är att kartlägga främst kommunernas utgångsläge inom samhällsbyggnad och hållbarhet med särskilt fokus på den tänkta utvecklingen av ett stationsläge inom respektive kommun. Genom intervjuer och ett gemensamt webinar med alla 5 kommunerna har vi nu en liten men gemensam bild av likheter och olikheter mellan kommunerna. Detta är en bra grund inför ett kommande huvudprojekt samt att projektledningen då kan fördela resurserna inom både kommunernas behov och för beviljade indikatorer från finansörerna.

Genomförande

Under september genomfördes två intervjuer med tjänstepersoner i kommunerna på tema Samhällsbyggande och Hållbarhet. Dessa summeras under rubrikerna Intervjuer om Samhällsbyggnad och Intervjuer om Hållbarhet.

Där efter genomfördes en workshop i oktober med 2–4 deltagare per kommun där vi främst diskuterade i två grupper med fokus på Samhällsbyggande och Hållbarhet i stationssamhällen. Samtalen summeras under rubriken Webbinarium 27 oktober.

Under november genomförde kommunerna 1–4 intervjuer själva inom sin organisation. Bland respondenterna hittar vi upphandlare, MEX, bostadsbolaget, Skola/barnomsorg etc. som berörs på olika sätt av våra frågeställningar. Frågeställningar och summering finns under rubriken "Fler samtal i kommunerna i november". Här finns ett antal Åtgärd: som kopplar till projektets arbetspaket och kompetenser.

Avsnittet Viktigaste resultat avslutar rapporten. Där finns analys av det samlade materialet som samlats in som sätts i relation till våra arbetspaket.

Intervjuer om Samhällsbyggnad

Intervjuer med 1–3 respondenter i de fem kommunerna genomfördes andra halvan av september och första veckan i oktober. En sammanfattning av frågeställningar som var vanliga men kan formulerats på lite olika sätt var:

- Pendlarkommun – vad krävs för att göra det bra? Hur skapa attraktivitet runt stationsläget?
- Lära av andra mindre kommuner – hur riggar vi det? Utbyte mellan kommuner är önskvärt.
- Kan en liten kommun med ett svagt tryck på byggbar mark ställa krav på byggherrarna? HUR i så fall?
- Samverkan med Region, Lst, Projekt till branschföreningar – Engagemang och resultat från dem?
- Medborgardialog med högre ambition eller formella samråd?

Alla uttryckte ett behov av att få stöd i sin ordinarie process att utveckla ett stationsområde och att höja ambitionen i hållbarhetsarbetet knytet till det. Många talade om realiteten för en mindre kommun med svagt bygg- och exploateringsstryck att driva höjda ambitioner generellt och att finnas i någon form av Investeringskugga.

Intervjuer om hållbarhet

Intervjuer med 1–2 respondenter i de fem kommunerna genomfördes andra halvan av september och första veckan i oktober. En sammanfattning av frågeställningar som vanliga men kan formulerats på lite olika sätt var:

- Implementera Agenda2030 i samhällsbyggnadsprocessen – strategi och handlingsplan men vilken effekt?
- Har egen personal rätt kompetens för hållbarhetsarbetet? Internutbildning eller mer konsulter?
- Hur sprids ansvar och engagemang för Hållbarhetsarbetet i alla förvaltningar och bolag?
- Hållbart samhällsbygge är delvis nytt kompetensområde – finns det ett utbildningsbehov?
- Hur förankras och görs Politiken lagom delaktig i mål och uppföljning?
- Lära av andra mindre kommuner – hur riggar vi det? Utbyte mellan kommuner

Kommunerna har i Aktuell Hållbarhets årliga hållbarhetsranking helt skilda placeringar: 81 till 242a plats av 290 kommuner. Kommunerna har 0 - 2 tjänster med fokus på hållbarhet X 3 i kommunen. De konkreta insatserna och prioriteringarna var som väntat väldigt skiftande men där alla hade 1–3 satsningar inom området.

Webbinarium 27 oktober

Tre timmars webbinarium med 17 kommunrepresentanter och 6 medarbetare på RISE. Fokus var att ge alla en introduktion till kommunernas ingångsvärden och en summering av intervjuerna.

Tre frågeställningar diskuterades i en grupp på tema Hållbarhet:

- Vad har ni för mandat/inriktningsbeslut att luta er mot när det gäller att implementera Agenda2030-målen i samhällsbyggnadsprocessen? Upplever ni att strategiska dokument/handlingsplaner får genomslag?
 - Det konstaterades att hållbart samhällsbyggande delvis är ett nytt kompetensområde och att det finns goda anledningar att arbeta med kompetensutveckling, kunskapsutbyte mellan kommuner och organisatoriskt lärande. Trots detta är ambitionerna ofta högt ställda med förväntningar om att man ska arbeta med alla hållbarhetsaspekter samtidigt. En kommun nämnde att de formella mandaten för att driva frågorna på ett skarpt sätt inte riktigt finns men upplever en hög tillitsnivå som gör att man kommer framåt ändå.
- Hur ser ni på er organisations intresse och kompetens när det gäller hållbarhetsarbetet inom samhällsbyggnad. Politik, chef, handläggare – har ni det stöd ni behöver?
 - Ofta finns det en entusiasm och ett driv från förvaltningarna i hållbarhetsfrågor men det gäller att det finns en gemensam syn så att man inte går i otakt, vilket kan vara svårare. I en kommun nämndes att styrning från politiken i stort sett saknades inom hållbarhetsområdet vilket innebär att prioritering och hantering av målkonflikter flyttas ned till tjänstemannanivå.

- Hur sprids ansvar och engagemang för hållbarhetsarbetet i alla förvaltningar och bolag?
- En kommun nämnde att man arbetat med "ambassadörsskap" för att nå ut i organisationen. Många gånger finns inte så mycket resurser till central samordning. Dessutom kan bestämda uppfattningar från politiker och tjänstemän i sakfrågor göra att man fastnar.
Det som främst driver på arbetet är en pågående attitydförändring som i sin tur drivs av externa faktorer. När det gäller samverkan med externa aktörer så går det ofta lättare med företag som arbetar på nationell nivå och ofta har mer resurser för hållbarhetsfrågor.

Tre frågeställningar diskuterades i två grupper på **tema Samhällsbyggnad**:

- Stationsnod i kommun – vad krävs för att det ska fungera bra? Hur skapas attraktivitet runt stationsläget?
 - Hultsfred: runt stationen bibehålla och förbättra den trafik som är. Är rätt attraktivt idag. Nysatsningar med hotell. Bra samarbete med länstrafiken
 - Vaggeryd högt tryck. Stationen stark nod men vill **förtäta** runt om, med höga e-tal? Nya verksamheter, logistik och industri.
 - Parkering tar mkt plats, viktigt att få fler att åka kollektivtrafik
 - Turism drivkraft i vissa kommuner
 - Tänka stråk till stationen för koncentration av bebyggelse och verksamheter (inte koncentriskt)
- Nätverk och erfarenhet, Lära av andra mindre kommuner – hur riggar vi det? Utbyte mellan kommuner
 - Nätverk för exploaingenjörer i Jönköping och Kronobergs län finns
 - Verksamhetsrelaterad samverkan
 - Lätt att få tid om man kan visa att det relaterar till pågående projekt
- Kan en liten kommun med ett svagt tryck på byggbar mark ställa krav på bygherrama? HUR i så fall?
 - Skruva på prissättning. Krav på att använda mark under husen.

- Finns aktörer som vill samtala om kvaliteter tillsammans. Har arbetat med frivillig styrning, gestaltungsprogram.
- Utbilda politiker
- Konkurrensutsatt markanvisning för att ställa krav.

Generellt:

En stor samstämmighet i många frågor fanns i diskussionerna. Många exempel på svagt investeringstryck från både kommun och privata aktörer är en grund som jämte begränsade ambitioner/resurser att driva hållbarhetsfrågorna brett göra att det lilla som byggs är välkommet och sällan med någon högre ambition än att få ihop kalkylen.

Alla hoppades att huvudprojektet skall beviljas så vi kan börja arbeta konkret med utvecklingsarbetet inom kommunerna och samverka med exploitörer.

Den kommande modulen om Mobilitet presenterades också vilket verkar vara intressant för alla kommunerna.

Utvärderingen på slutet visade på behovet för mindre kommuner att få mötas över länsgränser och med en akademisk aktör som RISE i sin ordinarie verksamhet liksom inom utvecklingsfrågor.

Fler samtal i kommunerna i november

Under november genomförde kommunerna 1–4 intervjuer själva inom sin organisation. Bland respondenterna hittar vi upphandlare, MEX, bostadsbolaget, Skola/barnomsorg etc. som berörs på olika sätt av våra frågeställningar.

Ett urval av frågeställningar som är relevanta för huvudprojektet lyfts fram i nedan summering som dock inte är heltäckande:

- Hur skapas attraktivitet runt stationsläget?

- Varierade verksamheter med rörelse under många av dygnets timmar efterlyses.
Ex: Hultsfred överväger att placera Hemtjänsten här.
- Ökat antal verksamheter som ger service, attraktivitet och skapar egen dragningskraft utöver själva stationsläget beskrivs
Ex: Samlingslokal i stationssamhället i Lessebo
- Trygghet och estetiskt attraktivt beskriver flera. Men även behovet att koppla samman befintligt centrum med stationsområdet.
Ex: Kan Emmaboda ta in sociala aspekter i upphandlingar som kommer?
- Hur skall de planera för pendlarparkering och parkering för verksamheterna runt stationsläget tar flera upp.
Ex Vaggeryd funderar på om de kan vara under husen.

Åtgärd: I huvudprojektet sprida kunskaper från Akademi och andra snarlika projekt till gruppen inom projektet samt att intensifiera utbytet mellan kommunerna. Här kan sannolikt även exploatörerna i projektet bidra med sin kompetens och erfarenhet.

- Hur arbetar kommunerna med olika former av medborgardialoger?
 - Alla kommuner har olika typer och upplägg på medborgardialoger. De beskrivs som viktiga.
Ex: Lessebo har en årlig i alla centralorter medan många har för en specifik DP eller fastighet som Emmabodas bad & träningshall.

Åtgärd: Förutom utbyte av erfarenheter finns det nyskapande metoder från andra städer och projekt som kan förmedlas till dessa kommuner för att komma längre med sin ambition att ha en kvalitativ dialog med sina medborgare.

- Nätverk och erfarenhet - Lära av andra mindre kommuner?
 - Alla kommuner beskriver ett behov av att ha utbyte med andra främst mindre kommuner. Ett visst utbyte finns inom respektive

län kopplat till Region och Länsstyrelse etc. men att utveckla dessa till mindre kommuner i övriga Småland genom detta projekt beskrevs som värdefullt.

- Hitta former för att engagera och kompetensutveckla även politikerna lyfte några kommuner. Nya krav kommer löpande. Ex: Vad innebär det nya kravet på Klimatdeklarationer undrar Emmaboda kommun.
- Tre kommuner är nyfikna på pilot eller testbädds verksamhet i sin kommun. Börja i mindre skala – utvärdera – testa större osv.

Åtgärd: Inom huvudprojektet utveckla och arrangera nätverksträffar och studiebesök hos medverkande kommuner och andra goda exempel i Götaland.

- Går det att ställa hållbarhetskrav/ha höga hållbarhetsambitioner gentemot byggherrarna?

- Flera beskriver olika typer av svårigheter här. Från att det knappt har byggts på flera år till att det finns okunskap från kommunen hur de kan och vilka aspekter de skulle välja att ha som s.k. särkrav.

Ex: Lessebo - Solceller installeras, fjärrvärmeinkoppling enligt ägardirektiv

Ex: Alvestas allmännyttan Allbo hus säger dock angående bostäder och skolor: " *Det går att ställa tämligen höga krav på hållbarhet och kvalitet och ändå få in bra anbud*"

Åtgärd: Lära av varandra och ta del av andra mindre/medelstora kommuner som satt detta mer i system även om exploateringsgraden kanske inte alltid är så hög.

- Har ni tillräckliga mandat/inriktningsbeslut/resurser att luta er mot när det gäller att implementera Agenda2030-målen?

- Varierande svar kring hur tydlig politiken är och hur resurser öronmärks för satsningar inom området.
AllboHus skriver: " *Vi har en ganska bra kompetens gällande hållbarhet inom vårt område*"

Åtgärd: Stödja tjänstepersoner och nämndpolitiker att höja ambitionsnivån i sitt lokala arbete och med interna processer som upphandling och att sätta årliga mål.

- Hur förankras och görs politiken ansvarig för mål och uppföljning?
 - Här ser vi en spridning i svaren. Mandat delas ut och strategier fastställs men uppföljning och resurser saknas inte sällan uttrycks av flera. Medan andra har en hel kedja att luta sig emot
Ex: Alvestas Allbohus säger: *"Tydligheten att vi ska jobba mot Agenda 2030. Via information till de styrgrupper som finns när det gäller att plocka fram en skola eller sporthall"*

Åtgärd: Låta politiker och förvaltningschefer mötas för att byta erfarenheter. Testa om vi kan förflytta alla kommunerna till plats 100 i första steg i hållbarhetsrankingen.

- Finns det intresse bland näringsliv och civilsamhälle att delta?
 - Flera vittnar om engagemang från näringsliv och civilsamhället. Det hanteras lite olika mellan kommunerna.
Ex: Vaggeryd har en handfull stående mötesforum för olika delar och med olika konstellationer av aktörer utanför kommunen.
- Kompetens inom Hållbarhet:
 - Beskrivs ganska varierat mellan att den är god internt till att den har minskat efter att den enda hållbarhetsstrategin slutade och ingen ersättningsrekrytering har gjorts. Någon nämner just Social hållbarhet som det område som är svagast medan en annan kommun har just det som prioriterat och resursatt.
Ex: Vaggeryd beskriver en stor kompetens och strategier inom flera områden finns, men det saknas en sammanhållande tjänsteperson för hållbarhetsfrågor.
Ex: Lessebo skriver att tryggheten behöver bli bättre, viktigt med område som är tillgängligt för alla.

Åtgärder: Ge dem verktyg och stöd hur de kan stärka sin samlade kompetens inom politik och tjänstepersoner. Både befintliga kompetensområden och nya som seglar upp som viktiga för kommuner. Hur kan de med medborgare och exploatörer lyfta hållbarheten i sin samhällsbyggnadsprocess?

- Hur sprids ansvar och engagemang för hållbarhetsarbetet i er förvaltning/bolag?
 - Kommunerna har olika många strategidokument/ handlingsplaner och hur de följs upp varierar också.
Ex: Emmaboda skriver: APT möte. Ansvaret är en ledningsfråga. Implementera, utvärdera och uppföljning är viktigt, men glöms ofta bort.
- Vilka är de bästa sätten att tillföra kunskap?
 - Svaren spretar lite men svaren pekar både internt och externt inkl. konsulter. Någon nämner att de gärna ser utbyte mellan kommunerna inom Stationssamhälle 2.0
Ex: Emmaboda tillför kunskap inom hållbarhet på konferens, utbildningar och från Boverket

Åtgärder: Hur kan projektet bli en kunskapsspridare från RISE, mellan liknande projekt, mellan kommunerna och exploatörerna? Projektet kan göra studiebesök hos deltagande kommuner.

- Vad är de största svårigheterna med att arbeta med hållbar utveckling i er verksamhet?
 - AllboHus: Ekonomiskt
Vaggeryd: Att alla behöver bidra. Att det ibland saknas en samordnande kraft för hållbarhetsfrågor.
Emmaboda: Resurser –personal och ekonomi
Hultsfred: Vi är väldigt sårbara som liten organisation inom kompetensöverföring.

- Hur förankras och görs politiken delaktig i uppföljning av hållbarhet?
 - Olika beskrivningar av regelbundna uppföljningar i politiska forum eller endast när ett projekt med detta perspektiv är centralt.
Ex: Vaggeryd - Genom målprognoser i delårsredovisning. Genom reflektion över året som gått – en gemensam utvecklingsdag för strategiska frågor för nämndernas presidier, förvaltningsledningar.
Ex: Hultsfred - Kring social hållbarhet pågår just nu ett projekt/förstudie som är till för att skapa ett strukturerat arbetssätt kring hur vi engagerar medborgarna. Utbildning i barnkonventionen har genomförts kring barnperspektivet i samhällsplaneringen.

Åtgärd: Stödja kommunerna i att sätta nyckeltal/mätbara mål som årligen följs upp som grundar sig i gamla och nya strategier/handlingsplaner. Mäter man så vet man.

Viktigaste resultat

Vad har studien visat, vilken nytta kommer detta att ha/ge/bidra med? Slutsatser?

Kommunerna har i olika grad utvecklingspotential för att bli en drivande aktör för både egen byggnation/renovering men även för exploatörer inom sin kommun genom att kravställa högre hållbarhet i samhällsbyggnadsprocessen. Flera kommuner vill hitta än bättre former för att vässa sitt arbete med olika delar av hållbarhetsarbetet och då främst internt.

Till det arbetet har vi riggat i huvudprojektet ett arbetspaket:

Arbetspaket C - Kommunal styrning för hållbar bebyggelse och samhälle

Alla kommuner har ett stationsområde som skall utvecklas och där finns det ambitioner och behov. Här krävs både strategier och handlingskraft där projektet

kan vara en del av en höjd ambition. Här ingår även medborgardialog som många tycker är viktigt och vill utveckla än mer. Några kommuner har insatser inom social hållbarhet och andra vill komma gång inom detta område. Det ger vi stöd för inom Arbetspaket D - Stöd till kommuners detaljplaner, Hållbarhetsstrategier etc. i utvalda exploateringar

Några kommuner tar upp delar av kompetensområdet Ekosystemtjänster i första intervjuerna samt fördjupningarna i november. Det finns enstaka strategiska dokument som tar upp detta men annars är det ett område som några önskar lära mer inom. Därför har vi i huvudprojektet arbetspaket E - Energi- och resurseffektiva ekosystemtjänster i den byggda miljön

Minst två kommuner har idag verksamhet som underlättar återbruk och delning av resurser för medborgarna. Fler hade önskemål att hitta sin nysatsning inom området. Att i dialog med medborgarna och olika förvaltningar hitta mindre och större satsningar inom kommunen och inte minst i det kommande omformade stationsområdet skall utforskas och kunskaps spridas. Det stöd ger vi kommunerna och exploitörerna inom arbetspaket F - Förutsättningar för delning och återbruk i bostadsområden

Fortsättning

Smart Housing Småland lämnade i september in en steg-1-ansökan till Energimyndigheten för Bygga/Bo och Lokalt hållbarhetsarbete. Total omsättning i ansökan var ca 13 miljoner över 3 år 2022–2024. Ett avslag på den lämnades i januari 2022. RISE mobilitet lämnade in en förstudieansökan i oktober till Trafikverket med fokus på kartläggning och analys av möjliga mobilitetsförstärkningar som kan göras. I steg 2 som nästa ansökan tar tag i 2023 om den beviljas skall några lösningar testas i några av stationssamhällena. Om någon ansökan inte beviljas så kommer vi att söka efter andra lämpliga utlysningar.

SMART HOUSING SMÅLAND

– INNOVATIONSARENA FÖR LIVSMILJÖER I GLAS OCH TRÄ

Genomförandeorganisationerna RISE, Linnéuniversitet, Jönköping University och Träcentrum i Nässjö i Smålandsregionen. I samverkan ingår förutom finansierarna representanter från näringslivet genom OBOS, Tenbom, CBBT- Centrum för byggande och boende med trä, TMF – Trä och möbelföretagen, Sveriges Träbyggnadskansli, Glasbranschföreningen, Glasforskningsföreningen Glafo och dessutom de tre länens Länsstyrelser. Utöver detta sker samverkan med andra universitet, innovationsplattformar och samverkanskluster både nationellt och internationellt.

Finansieras av

VINNOVA

Koordineras av

RISE

SMART HOUSING SMÅLAND

Vejdes plats 3
352 52 VÄXJÖ
TEL 010-516 50 00
E-MAIL INFO@SMARTHOUSING.NU
SMARTHOUSING.NU